

Ingrijpende wendingen

Turks-Griekse bevolkingsuitwisselingen in de jaren twintig

In de jaren twintig van de vorige eeuw vond een massale Grieks-Turkse bevolkingsruil plaats, met grote gevolgen voor beide landen. Deze miljoenen Grieken en Turken vormden na de vrede van Lausanne het 'wisselgeld' van de verzoenende staten. Over hun lot werd beslist in de Conventie betreffende de Uitwisseling van Griekse en Turkse Populatie.

İlkay Südaş is
Assistant Professor
aan de Ege Univer-
sity Department of
Geography in Izmir,
Turkije.

De gedwongen
migratie van Turken
en Grieken had in-
grijpende gevolgen
voor de bevolking
en beide landen.

Turkije staat van oudsher bekend als emigratieland, vooral vanwege de grote groepen Turkse immigranten in West-Europese landen als gevolg van arbeidsmigratie sinds het begin van de jaren zestig. Maar hoe zit het met Turkije als ontvangende partij? Turkije heeft namelijk ook een lange geschiedenis van immigratie. Sinds de vestiging van de Turkse republiek in 1923, kunnen enkele

'Vandaag de dag is het nog steeds mogelijk om de sporen van de haastig verlaten Griekse nederzettingen te vinden aan de Egeïsche kust van Turkije'

perioden worden onderscheiden met specifieke migratiekarakteristieken. De eerste migratieperiode – die hier centraal staat – wordt gekenmerkt door de inspanningen om een natiestaat te creëren en om de inwoners van het land 'homogener' te maken.

De aanvulling op Lausanne

De Turks-islamitische bevolking die in de voormalig Ottomaanse gebieden verbleef, was belangrijk voor de kersverse republiek. Overeenkomstig met het Verdrag van Lausanne in 1923, waarin de oprichting van de Republiek Turkije werd vastgelegd, werd een aanvullend verdrag getekend om de bevolkingsuitwisseling van de orthodoxe christenen in Turkije en de islamitische bevolking in Griekenland te reguleren (de Conventie Betreffende de Uitwisseling van de Griekse en Turkse Populatie). In artikel 1 van deze conventie staat:

As from the 1 May, 1923, there shall take place a compulsory Exchange of Turkish nationals of the Greek Orthodox religion established in Turkish territory, and of Greek nationals of the Moslem religion established in Greek territory. These persons shall not return to live in Turkey or Greece respectively without the authorization of the Turkish government or of the Greek government respectively.

De noodzaak van een dergelijke juridische regulatie kan pas begrepen worden als het in haar historische context wordt geplaatst die van een decennium eerder dateert. Volgens de Lausanne Treaty Emigrants 'werden de jaren tussen 1912 en 1922 getekend door onrust en oorlogen op de Balkan, de Egeïsche eilanden en in Klein-Azië, waardoor mensen massaal hun thuisland ontvluchtten onder verschrikkelijke omstandigheden. Gedurende en na de Balkanoorlogen vonden enorme volksverhuizingen plaats. Duizenden moslims verlieten in angst en paniek hun huizen en sloegen op de vlucht, het terugtrekkende Ottomaanse leger achterna. Een vergelijkbare tragedie voltrok zich in 1922 toen de Grieks-orthodoxe bevolking van Klein-Azië vertrok in het voetspoor van het verslagen Griekse leger na de oorlog tussen Griekenland en Turkije. Velen lieten het leven en velen leden tijdens deze periode, die resulteerde in een significante verandering van de demografische kaart van het Egeïsche gebied. De oplossing werd uiteindelijk gevonden tijdens de Bijeenkomst te Lausanne van 30 januari 1923, internationaal goedgekeurd en ondertekend door zowel de nieuwe Turkse staat en de Griekse staat in juli 1923.'

Turken naar Turkije

Het verdrag had betrekking op meer dan twee miljoen mensen en oefende een onuitwisbare invloed uit op hun leven. Ongeveer anderhalf miljoen Grieks-orthodoxen en meer dan een half miljoen moslims werden

Tabel 1:
Het aantal islamitische vluchtelingen naar Turkije per jaar

	<i>Mannelijk</i>	<i>Vrouwelijk</i>	<i>Totaal</i>
1921	5.488	5.591	11.079
1922	5.189	4.904	10.093
1923	25.553	25.136	50.689
1924	120.322	115.092	235.414
1925	28.353	28.170	56.523
1926	18.481	16.570	35.051
1927	15.557	16.658	32.213
1928	15.573	16.689	32.442
1929	7.485	6.989	14.454
Totaal	242.001	235.957	577.958

van huis en haard verdreven. Voor 1923 migreerden relatief kleine aantallen moslims naar Turkije, maar die cijfers stegen in 1924 tot circa 236.000. Aan het einde van de jaren twintig kwam het totaal aantal islamitische immigranten naar Turkije uit op 577.000 (zie tabel 1). Deze islamitische nieuwkomers vestigden zich voornamelijk in de Thracische provincies – gelegen in het Europese deel van Turkije – zoals Edirne (49.441 immigranten), Tekirdağ (33.728), Kırklareli (33.119) en Çanakkale (11.638). Andere provincies waar de immigranten zich concentreerden waren: Balıkesir (37.174), Istanbul (36.487), Bursa (34.543), İzmir (31.502), Kocaeli (27.687) en Manisa (13.829). De rest van de immigranten verspreidde zich in kleinere aantallen over het Anatolische Schiereiland. ►

Het dorpje Sazak was Grieks tot de vroege jaren twintig. In 1923 verhuisde de gehele Griekse bevolking. Foto: Prof. Dr. Sevet Işık.

Het aantal Grieken in Turkije vandaag de dag wordt geschat op drie- tot vierduizend. De meesten wonen in Istanbul.

Wie vertrekt waarom?

Waar de Turken pas na het tekenen van het Verdrag van Lausanne de reis naar Turkije aanvaardden, was de Griekse gemeenschap alvorens het tekenen reeds begonnen met het vertrek uit West-Anatolië, nadat het Griekse leger was verslagen. H. Millas wijst in zijn studie op de reikwijdte van het verdrag: het wordt aangenomen dat de bevolkingsuitwisseling tussen Griekenland en Turkije gebaseerd was op het Verdrag van Lausanne. Er was echter sprake van twee verschillende wijzen waarop de uitwisseling gestalte kreeg, één in het Egeïsch gebied, de andere in het centrum van Anatolië.

Het vertrek van de bevolking uit het Egeïsche gebied had een ander verplicht karakter en was gerelateerd aan oorlog en conflicten in de regio. Het vertrek uit dit kustgebied was grotendeels een vlucht en ongeorganiseerd. Vandaag de dag is het nog steeds mogelijk om de sporen van de haastig verlaten Griekse nederzettingen te vinden aan de Egeïsche kust van Turkije. In Centraal-Anatolië daarentegen bevond zich een kleinere Griekse gemeenschap. Deze groep migranten vertrok met name vanwege de georganiseerde bevolkingsuitwisseling. Omdat het belangrijkste kenmerk voor uitwisseling de 'religieuze identiteit' was, werden

orthodoxe christenen in Centraal-Anatolië ook blootgesteld aan gedwongen migratie. De Karamanlilar, bijvoorbeeld, waren geen etnische Grieken, maar Turkssprekende orthodoxe christenen die gedwongen moesten migreren. Vanwege de taalbarrière in Griekenland ondervonden deze Karamanlilar grote aanpassingsproblemen in hun nieuwe land. Een vergelijkbaar voorbeeld in Griekenland kan gevonden worden in de Turken op Kreta die gedwongen werden om naar Turkije te migreren. Zij spraken slechts Grieks, maar

Tabel 2:

Het percentage van de Islamitische bevolking op Kreta, Griekenland (1821-1928),
bron: Macrakis 1983.

<i>Jaar</i>	<i>Islamitische bevolking (%)</i>
1821	47
1832	43
1858	22
1881	26
1900	11
1910	8
1920	7
1928	0

werden naar Turkije gestuurd vanwege het feit dat ze moslims waren.

De bevolkingsuitwisseling had een behoorlijke impact op de demografische opbouw van beide landen. Nederzettingen met islamitische bevolking en Griekenland en Grieks-orthodoxen in Turkije hebben een drastische metamorfose ondergaan in deze periode. Op Kreta bijvoorbeeld was in 1820 – zoals in tabel 2 te zien is – bijna de helft van de bevolking

‘Omdat het belangrijkste kenmerk voor uitwisseling de ‘religieuze identiteit’ was, werden orthodoxe christenen in Centraal-Anatolië ook blootgesteld aan gedwongen migratie’

islamitisch. Zo’n honderd jaar later was de islamitische bevolking in zijn geheel verdwenen. Het begin van deze afname loopt parallel aan de onafhankelijkheidsoorlog van de Grieken, de bevolking verdwijnt in zijn geheel in de periode van de bevolkingsuitwisseling.

De balans opmaken

Het verdrag stelde dat de bevolking in Istanbul en de Egeïsche eilanden die tot Turkije behoorden Gökçeada (Imbros) en Bozcaada (Tenedos) waren gevrijwaard van het bevolkingsuitwisselingsprogramma.¹ Hetzelfde gold voor de Turkse moslims die in West-Thracië (een regio in het noorden van Griekenland waar zich een groot deel van de islamitische bevolking bevindt) leefden. Het aantal Grieken in Turkije vandaag de dag wordt geschat op drie- tot vierduizend.² De meesten wonen in Istanbul, zo’n 250 tot 300 anderen leven op Gökçeada and Bozcaada. De islamitische bevolking in Griekenland daarentegen schommelt rond de 150.000. Zij vormde in de jaren twin-

tig nog vijftien procent van de West-Thracische bevolking, een percentage dat vandaag de dag gedaald is tot vijftien procent. De bevolkingsuitwisselingen en homogeniseringspolitiek van beide staten zijn niet te begrijpen buiten de politieke context van de tijd. De socioloog Keyder schreef hierover in 2003: *the demographic and political turbulence of the period between 1914 and 1924 in Turkey was by no means unique. Indeed, it was a time during which many nation-states propounding some ideal of ethnic homogeneity were either brought into being or at least aspired to*. Met het ontstaan van de Turkse Republiek was het idee van de creatie van een natiestaat krachtig aanwezig. Griekenland was in dit licht gezien een belangrijk ‘exportgebied’ van migranten, die een overeenkomstig cultureel en religieus profiel hadden als dat van de inwoners in de Turkse samenleving. De vraag is waar de grens van de periode getrokken moet worden. İçduygu en Biehl beschrijven in hun studie dat de periode met een politiek van homogenisering van de bevolking in Turkije heeft voortgeduurd tot in de jaren zestig. In deze ‘verlengde’ periode speelde niet alleen Griekenland, maar ook Bulgarije de rol van exportland, waar migranten met een Turkse achtergrond vandaan kwamen. ■

De Lausanne Treaty Emigrants is een stichting van eerste generatie emigranten en hun kinderen die onder andere als doel heeft om onderzoek te doen naar deze periode, de cultuur van emigranten te behouden en om vriendschap en samenwerking tussen Turken en Grieken te steunen. Meer informatie: www.lozanmubadilleri.org.tr/english.htm.

Bronnen

- V. Çalıskan, ‘Opportunities for Tourism and Dialogue between Civilisations: Rums’ Religious Fairs on the Islands of Gökçeada (Imbros) and Bozcaada (Tenedos), Turkey’ *Shima: The International Journal of Research into Island Cultures* 4 (2) (2010) 65-87.
- R. Hirschon (red.) *Crossing The Aegean: An Appraisal of The 1923 Compulsory Population Exchange Between Greece and Turkey* (New York 2003) 39-52.
- O. Yildirim, *Diplomacy and Displacement: Reconsidering the Turco-Greek Exchange of Populations, 1922-1934* (New York – London 2006).

► De officiële website het Turkse ministerie van Buitenlandse Zaken www.mfa.gov.tr.

► In het Turks worden deze Grieken aangeduid met ‘Rum’, een persoon die behoort tot de christelijk orthodoxe religie, die de moderne Griekse taal spreekt en geen Griekse inwoner is (Çalıskan 2010).

Regio's die waren vrijgesteld van de verplichte bevolkingsuitwisseling tussen Griekenland en Turkije: West-Thracië, Istanbul en Gökçeada en Bozcaada.